

Kan jag få LOV att få litet
äldreomsorg?

Äldreomsorgen – vart är den på väg?

Fakta, farhågor, förhoppningar

FÖRELÄSNING VID UPS 18 MARS 2015

GUN-BRITT TRYDEGÅRD

Den svenska äldreomsorgen internationellt erkänd

- Den nordiska välfärdsmodellen
- Huvudsakligen skattefinansierad
- Avlastar familjen omsorgsansvaret och möjliggör kvinnors förvärvsarbete
- ”Universell”, tillgänglig för alla
 - efter behov, inte betalningsförmåga
 - en laglig rättighet; ingen laglig skyldighet för anhöriga att ställa upp
 - används i alla samhällsskikt
- God kvalitet
- ”Hemvård i stället för vårdhem” (Ivar Lo)
- Offentligt ansvar - främst kommunen

Många tecken i tiden att den svenska modellen krackelerar

- Allt fler medborgare över 80 år
 - men de ekonomiska resurserna följer inte med
- Allt färre får hemhjälp eller plats i äldreboende
 - Hemhjälpen minskade under 1990-talet - Äldreboenden minskar nu
- Hjälpen från anhöriga ökar
- Privat köpt hjälp ökar
- Vinstsyftande företag svarar för en allt större andel av äldreomsorgen

Äldreomsorgens ekonomiska resurser i relation till antalet 80 år och äldre i befolkningen

1980-talet: ökade resurser

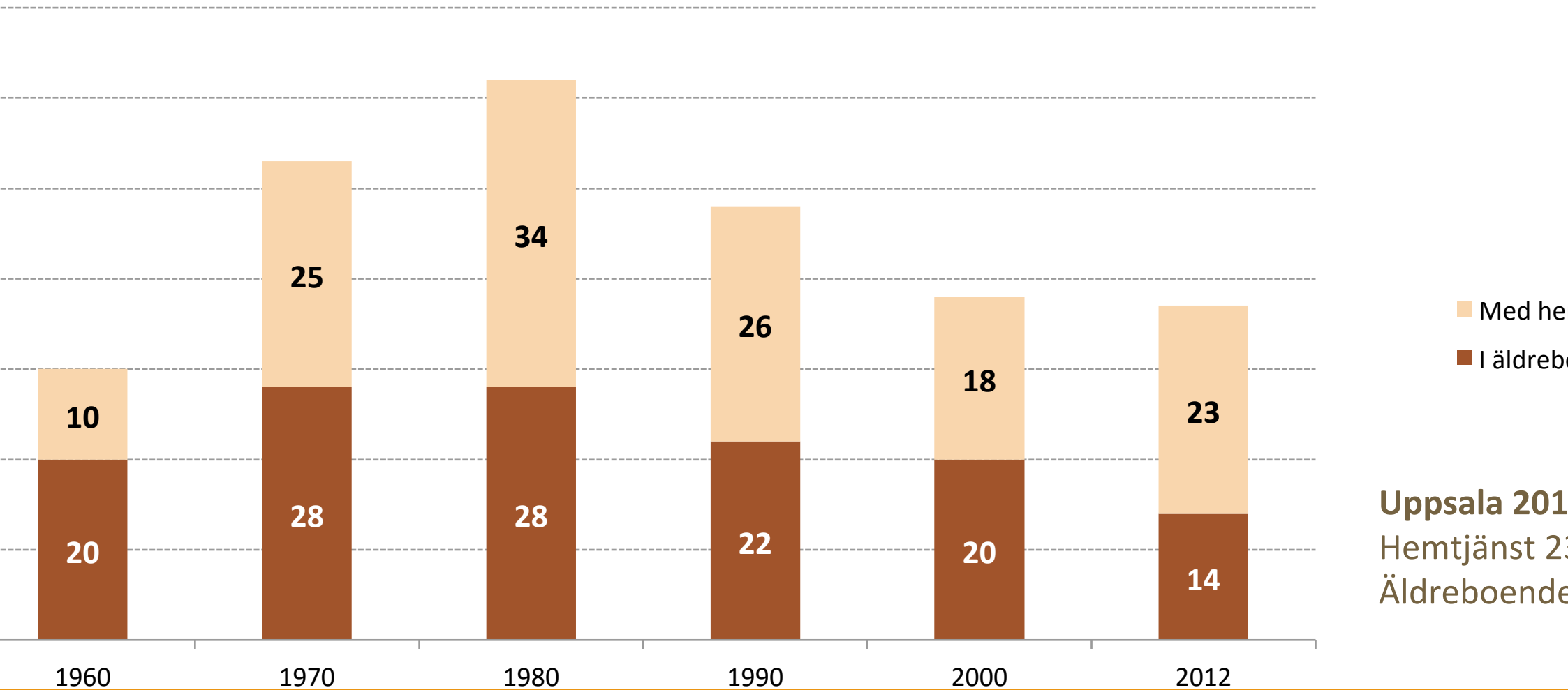
1990-talet: ökningen upphör

2000-talet: minskade resurser

Källa: SKL (2014) *Välfärdstjänsternas utveckling 1980-2012.*
Ökande resurser och växande behov

*”Resurstillgången i kommunernas vård och omsorg om äldre har begränsats så att äldres säkerhet och trygghet inte alltid kan tillgodoses
(Socialstyrelsen i Lägesrapport 2011 s. 145)*

Andel personer 80+ med hemtjänst resp. i äldreboende 1960 - 2012



Uppsala 2012
Hemtjänst 23
Äldreboende 14

Vad ersätter den minskade tillgången på äldreomsorg– är det **familjen**?

- Anhörigas omsorgsinsatser har ökat
 - både i **stället för** hemtjänst och som **komplettering till** otillräcklig hemtjänst
- Fler äldre får hjälp från närstående **utanför** hushållet än från hemtjänster
- Mer än 90 000 kvinnor och drygt 50 000 män har minskat sin arbetstid eller lämnat sitt arbete på grund av att de vårdar t ex en förälder
- Anhörigas omsorgsinsatser betydligt mer omfattande bland lågutbildade än högutbildade äldre personer
- Endast 1 av 10 äldre personer vill ha barnens eller andra närståendes hjälp med städ och tvätt, ännu färre med dusch och bad
- Inga krav i lagstiftningen på ansvar för vuxnas omsorgsbehov

Anhörigas
insatser är
redan nu
dubbelt så stora
som den
offentliga
äldreomsorgens



Vad ersätter den minskade tillgången på äldreomsorg - är det **marknaden**?

- Privat köpt hjälp har ökat
- Efter RUT 2007 nästan lika vanligt bland 65+ att köpa hjälp som att ha hemtjänst (8 resp. 9 %)
- Främst äldre i högsta inkomstskikten som utnyttjar RUT-avdraget
- I många kommuner billigare att köpa hjälp med RUT-avdrag - kan också användas för att "toppa upp" hemtjänsten
- Dock är den privat köpta hjälpen betydligt mindre omfattande än anhörlghjälpl och hemtjänst

Alternativ drift växer snabbt i äldreomsorgen.....

- **Kommunallagen** (1992) ger kommunerna rätt att lämna över utförandet av tjänster till firmor, ideella organisationer, enskilda;
- **Socialtjänstlagen** (1993) ger kommunen rätt att lämna över sociala tjänster till privata utförare. Undantag: Myndighetsutövning (biståndshandläggning)
- **Lagen om offentlig upphandling** (LOU) 1992, ändrad 2007
Konkurrensutsättning av äldreboenden och hemtjänstdistrikt
- **Lag om valfrihetssystem** (LOV) 2008
Kundval, äldrepeng, omsorgscheck...

Stora regionala och lokala skillnader

Källa: Socialstyrelsen 2014, statistik regiform

Mer än hälften av landets kommuner har **all** äldreomsorg i kommunal regi, men

Riket: 24 % av hemtjänsttimmarna och

21 % av platserna i äldreboende i privat regi

Stockholm: 69 % av hemtjänsttimmarna och (> 100 utförare att välja på)

65 % av platserna i äldreboende i privat regi

Uppsala: 45 % av hemtjänsttimmarna och

76 % av platserna i äldreboende i privat regi

Konkurrensutsättning och upphandling

- Anbud, upphandling, entreprenader
Lägst pris vinner oftast, ibland kvalitet
- men kvalitet i äldreomsorgen svårt att mäta
- Stora företag dominerar, särskilt för äldreboenden
- i internationell jämförelse generös finansiering **och** låg grad av reglering och kontroll
- Svårt för små företag, ideella organisationer och kommunala enheter att formulera lockande anbud och hålla lågt pris
- Valfrihet för kommunen, inte den enskilde



Bild: Robert Nyberg

Valfrihet genom kundval, äldrepeng, omsorgscheck

- Lag om valfrihetssystem 2008 (LOV)
- Kommunens biståndshandläggare utreder och beslutar, informerar om vilka utförare som är auktoriserade – men ”konkurrensneutral”!
- ”Kunden” väljer utförare. Icke-vals-alternativ?
- Rätt att göra omval om man inte är nöjd
- Många små företag
- Mångfald i storstäderna men små/inga valmöjligheter i mindre kommuner, glesbygd
- Privata företag får erbjuda ”tilläggstjänster” som betalas av kunden efter RL avdrag

Vad vet vi om konkurrensens konsekvenser?

- Bristande kunskaper/forskning om konsekvenserna
- Avsaknad av nationell uppföljning och statistik
- Behov av kommunal tillsyn och kontroll
- Ökad statlig kontroll
- Mera ideologi än evidens

Källor: Marta Szebehelys kap. i Hartman, L. red. (2011) *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* Meagher & Szebehely red. (2013) *Marketisation in Nordic Eldercare*. Stockholm University, Studies in social work

Hur har det blivit för de äldre?

- Positivt att få välja – men hellre innehållet i hjälpen än utförare
- Kundvalet kan erbjuda ”nischade” företag, t ex språk, kultur, religion
- Komplicerat att välja p.g.a. nedsatt hälsa
Informationen svårtillgänglig , t ex Öppna jämförelser och Äldreguiden kan inte användas av alla
- Svaga grupper missgynnas av kundvalet: demenssjuka, ”bräckliga”, ”lågmälda”, utan anhöriga, med annat språk m fl (Socialstyrelsen)
- Få byter – vet inte, vill inte byta eller klaga
- Eget ansvar för kvalitetskontroll

Konsekvenser för omsorgens kvalitet– en spretig bild

- Äldreboenden i privat regi har lägre personaltäthet, fler timanställda, men fler kan välja mellan 2 maträtter och fler deltar i individuell plan för sin omsorg
- ”Nöjd kund”-mätningar: ingen entydig bild
- Stockholm: minskad kundnöjdhet över tid trots kundval sedan 2002
- 2010: Ingen skillnad i kundnöjdhet mellan Stockholm (60% privat) och Göteborg (0 % privat)
- Är valfrihet en kvalitetsindikator i sig???

Öppna jämförelser Vård och omsorg om äldre 2014

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-4>

Kvaliteten i äldreomsorgen undersöks kommunvis av Socialstyrelsen och SKL (Sveriges kommuner och landsting). Redovisas på nätet och i tryckt pappersversion. Bygger på

- Nationella enkätundersökningar
- Offentlig statistik
- Nationella kvalitetsregister

Röda siffror = 25 % av kommunerna med sämst värde

Gröna siffror = 25 % av kommunerna med bäst värde

Gula siffror = 50 % av kommunerna med värden "mittemellan"

ppna
mförelser,
tt exempel

TABELL 1: Kommunresultat område 1, del 1. Uppgifterna avser personer som är 65 år och äldre och år 2014 om inget annat anges.

Kommunnamn	Ordinärt boende											
	Trygghet, hemtjänst			Bemötande, hemtjänst			Tillräckligt med tid, hemtjänst			Hänsyn till åsikter och önskemål, hemtjänst		
	Procent			Procent			Procent			Procent		
Min-max (riket)	23-66			59-95			69-97			67-96		
Vägt medel (riket)	43	Rank av 286	jämf. föreg. år	76	Rank av 286	jämf. föreg. år	82	Rank av 284	jämf. föreg. år	87	Rank av 286	jämf. föreg. år
Median (riket)	45			78			84			88		
Jämf. föreg. år (riket)			↘			→			→			↗
Växjö	44	150	↘	71	248	↘	80	210	→	86	175	→
Älmhult	39	236	↘	79	111	↘	84	124	↘	88	120	↘
Länsmedel (vägt)	44			76			84			87		
Kalmar län												
Borgholm	46	105	↘	81	69	↗	85	101	↘	92	25	↗
Emmaboda	40	222	↘	68	270	↘	71	279	↘	80	267	↘
Hultsfred	45	126	↘	74	210	↘	81	190	↘	88	120	↘
Högsby	50	58	↗	85	21	↗	76	251	↘	93	12	→
Kalmar	48	81	→	76	168	→	82	169	↗	87	146	↗
Mönsterås	49	67	↘	80	89	→	88	50	↗	86	175	↘
Mörbylånga	50	58	↘	77	150	↘	87	62	↗	91	45	↗
Nybro	38	247	↘	76	168	↘	83	148	↘	86	175	↘
Oskarshamn	41	207	↘	78	127	↗	80	210	↘	87	146	→
Torsås	50	58	↘	83	41	↗	83	148	↗	93	12	↗
Vimmerby	37	257	↘	72	234	↘	76	251	↘	82	252	↗
Västervik	43	171	↘	82	54	↗	84	124	↗	88	120	→
Länsmedel (vägt)	45			78			82			88		
Gotlands län												
Gotland	45	126	→	78	127	↘	86	82	↗	90	65	↗
Länsmedel (vägt)												
Blekinge län												
Karlshamn	42	187	↘	71	248	↘	78	237	→	83	241	↘
Karlskrona	45	126	↘	80	89	→	86	82	↗	88	120	↘
Olofström	46	105	↘	79	111	↘	84	124	↘	88	120	↗
Ronneby	41	207	↘	79	111	↗	81	190	↗	88	120	↗
Sölvesborg	44	150	↘	76	168	↘	78	237	↘	83	199	↗
Länsmedel (vägt)	44			77			82			87		
Skåne län												
Bjuv	40	222	↘	77	150	↘	86	82	↘	93	12	↗
Bromölla	51	48	↗	78	127	↗	86	82	↗	92	25	↗
Burå	34	272	↘	72	234	↘	72	276	↘	80	267	↘
Båstad	45	126	→	76	168	↘	80	210	↘	87	146	↘
Eslöv	34	272	↗	69	265	↘	82	169	↘	89	95	↗
Helsingborg	42	187	↘	76	168	→	83	148	↘	88	120	↗
Hässleholm	38	247	↘	77	150	↘	87	62	↘	89	95	↘
Höganäs	50	58	↗	74	210	→	83	148	↘	89	95	↗
Hörby	35	266	↘	64	282	↘	66	284	↘	75	283	↘
Hör	35	266	↗	59	286	↘	74	265	↗	86	175	↗
Klippan	46	105	→	75	192	↗	80	210	↘	87	146	↘
Kristianstad	39	236	↘	76	168	↗	86	82	↘	90	65	↗
Kävlinge	47	90	→	81	69	↗	89	39	↗	89	95	↘
Landskrona	35	266	↘	73	222	↗	79	226	↘	84	222	↗
Lomma	32	280	↘	67	274	↘	79	226	↗	85	199	↗

Hur upplevs kvaliteten i Uppsala?

Hemtjänsten

Röda siffror:

Trygghet

Bemötande

Personalkontinuitet

Trygghet

Helheten (rank 236 av 285)

Gula siffror:

Tillräckligt med tid

Hänsyn till åsikt

Påverka tiden

Klagomålshantering

Fallprevention

Hur upplevs kvaliteten i Uppsala? Äldreboenden

Röda siffror:

Bemötande

Tillräcklig tid

Hänsyn till åsikt

Trivsamt inne

Måltidsmiljö

Väntetid på plats

Fallprevention

Helhet (rank 189 av 262)

Gula siffror:

Trivsamt ute

Maten

Möjlighet komma ut

Sociala aktiviteter

Påverka tiden

Smärtlindring

Gröna siffror:

”Brytpunktssamtal”

Ytterligare info om Uppsala i Öppna jämförelser

Kostnaden per hjälpmottagare i hemtjänsten:	Lägre än medel för riket
Kostnaden för hemtjänst per invånare:	Lägre än medel för riket
Kostnaden per boende i äldreboende:	Lägre än medel för riket
Kostnaden för äldreboende per invånare:	Lägre än medel för riket
Antal invånare 80 år och äldre	Lägre än medel för riket

Hur blir det framöver? Farhågor

- Den svenska välfärdsmodellen monteras ner
- Resurserna fortsätter minska trots ökat antal äldre
- Äldreomsorgen blir ojämlik;
bättre för resursstarka, sämre för resurssvaga
- Anhöriga får ge allt mera hjälp på bekostnad av förvärvsarbete och sinnesro
- Personalen flyr äldreomsorgen
Svårigheter att rekrytera
- Alltmer av äldreomsorgsresurserna går till vinst

Hur blir det framöver? Förhoppningar

- Bibehållen jämlik äldreomsorg av god kvalitet till alla som behöver
- Äldreomsorgen får det samhällsekonomiska utrymme som krävs
- Personalen får bättre arbetsförhållanden, högre lön och erkännande
- Hjälp från anhöriga bara när båda parter önskar
- Stat och kommun tar sitt ansvar för kontroll av både offentlig och företagsd verksamhet
- Ändrad lagstiftning: "goda levnadsvillkor" i stället för "skälig levnadsnivå"
- Att vi äldre får större inflytande över äldreomsorgen
– som "brukare" och som medborgare



Eller så här?



Vill vi ha det så
här på
äldreboendet?



Tropiskt klimat på äldreboende i Göteborg

Här finns solen, vyn över en thailändsk strand, vågskvalp, fågelkvitter och värmen!

Är man sugen på att lyssna på Harry Belafonte går det också bra. Det finns tre olika miljöer att välja mellan:

Miami med sol hela tiden,

Mauritius med soluppgång, sol och solnedgång

Bali, där solen bara går ner.





Det finns så mycket som
är bra i den svenska
äldreomsorgen









Det
finns
ändå
hopp
för
fram-
tidens
äldre-
omsorg!
!!!!!!!

